

□ GHAZALE ESMAİLABADİ
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

Gönderilme Tarihi: 23/10/2021
Kabul Tarihi: 26/10/2021
Revizyon Tarihi: 28/12/2021

HORASAN TÜRKÇESİNİN GERİVAN AĞZI ÜZERİNE ON THE GERIVAN DIALECT OF KHORASAN TURKISH

Öz: İran coğrafyasında Oğuz Türkçesinin farklı ağızları vardır. Bunlardan biri Horasan Türkçesidir. Söz konusu lehçe hem doğu hem de batı Türkçesinin dil özelliklerini taşıması açısından önemlidir. Makalede Kuzey Horasan'da bulunan Gerivan ağzının fonetik ve morfolojik özellikleri konu edilmektedir. Bu özellikler artzamanlı bir yöntemle incelenmiştir. Söz konusu ağızda, tespit edilen en önemli özellikler şunlardır: /ö>/e/ (göz>géz), /ü>/i/ (izim "üzüm") ve /V/d/V/>/V/y/V/ (geyârdé "giderdi") değişimleri; /ŋ/ (gâldiŋ "geldin") ve önses /b-/ (bérdi "verdi") ünsüzlerinin korunması, öğrenilen geçmiş zamanın hikayesinin -u ile yapılması (gâlu "gelmişti") ve şart kipinin olmaması. Bu özelliklerin bir kısmı dilin kendi iç gelişiminden kaynaklanmaktayken, diğer bir kısmı da Farsçanın etkisiyle ortaya çıkmıştır. Farsça etki ses ve şekil bilgisi ile cümle yapısında da kendini göstermektedir. Bu sebeple Gerivan ağzının nesiller arasında sürdürülebilmesi hususunda Farsçanın Gerivan ağzı için önemli bir tehdit durumunda olduğu söylenebilir. Söz konusu ağız Horasan Türkçesinin diğer ağızları gibi Farsçanın baskın etkisiyle kullanımdan düşmek üzeredir.

Anahtar Sözcükler: İran Türk ağızları, Horasan Türkçesi, Gerivan ağzı

Abstract: Oghuz Turkish has different dialects in Iran. One of them is Khorasan Turkish. The dialect in question is important in terms of carrying the linguistic features of both eastern and western Turkish. In the article, the phonetic and morphological features of the Gerivan dialect in North Khorasan are discussed. These features were investigated with a diachronic method. The most important features identified in the said dialect are as follows: ö>e (göz>géz), ü>i (izim "üzüm"), Change the letter /d/ that is between two vowels d>y (geyârdé "giderdi"). Maintaining the consonant /b/ (bérdi "verdi") at the beginning of the word, preserving the consonant /ŋ/ (gâldiŋ "geldin"), making the past participle with the suffix /u/, not using the condition suffix. Some of these traits has emerged because of the variation in the Khorasani Turkish language and some of it has appeared under the influence of Persian. This effect can be seen in both of the sound properties and the sentence structure. For this reason, it can be said that Persian is a serious threat to the Gerivan dialect in terms of the continuity of the Gerivan dialect between generations. The dialect in question is about to fall out of use with the dominant influence of Persian, like other dialects of Khorasan Turkish.

Keywords: Turkish dialects in Iran, Khorasani Turkish, Dialect of Gerivan

Almanca yazılan eserler:

Doerfer, Gerhard. (1993) Chorasantürkisch: Worterlisten, Kurzgrammatiken, Indices. Wiesbaden: Harrassowitz.

Doerfer, Gerhard (1993). Türkische Folklore-Texte Aus Chorasán. Wiesbaden:Harrassowitz.

Bozkurt, Mehmet Fuat (1975). Untersuchungen zum Bojnurd-Dialekt des Chorasantürkischen. Georg-August-Universität: Göttingen.

Fazsy, Szabolcs (1977). Das Bodschnurdi, ein türkischer Dialekt in Chorasán, Ostpersien. studenten-schreib-service: Zürich.

Tulu, Sultan. (1989) Chorasantürkische Materialien aus Kalat bei Esfarayen. Klaus Schwarz Verlag: Berlin.

Türkçe yazılan eserler:

Tulu, Sultan (2005). *Bocnurd'dan Folklor Derlemeleri*. Ankara: Ürün Yayınları.

Tulu, Sultan (2005). *Horasandan Masallar ve Halk Hikâyeleri*. Ankara: Ürün Yayınları.

Tulu, Sultan (2009). *Şehzade Kerem ile Aslı Han (Horasan Türkçesi Varyantı)*. Konya: Kömen Yayınları.

Tulu, Sultan (2009). *Horasan Türklerinden Folklor Derlemeleri (Bocnurd Ağzı)*. Konya: Kömen Yayınları.

Tulu, Sultan (2009). *Horasan Türklerinden Masallar ve Halk Hikayeleri*. Konya: Kömen Yayınları.

Rezaei, M ve Esmailabadi, G. (2017). "Horasan Türkçesinin Cüveyn Ağzı Üzerine" *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi Yayınları*. 6/13, p.13-27.

Talip, Doğan (2017). *Geşeng Ginle - Horasan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Talip, Doğan (2017). *Horasan Türkçesi Metinleri - İreyimin Sézleri (Yüreğimin Sözleri)*. Konya: Palet Yayınları.

Farsça yazılan eserler:

Heyet, Cevat (1986) *Seyri Dar Tarih-e Zeban ve Lahjaha-ye Torki*. Tahran: Peykan Yayınları.⁶

Kulîzâde Merzci'nin, Celal (2011). *Āşinâyî bâ Zebân-i Turkî-yi Xorâsânî*. Meshed: Damine Yayınları.⁷

Serac Ekberî, Ali Ekber (2012). *Temsîl zerbül-mesel hay-i Türki*. Meshed Yayınları: Şamlu Yayınları.⁸

Kâsım Âbâdî, Susan (2015). *İreyimin Sézleri*. Bocnurd: Darc-i suhan Yayınları.⁹

Salaryân, İsmail (2016). *Temsîl u Mesel*. Kum: Bexşayeş Yayınları.¹⁰

Hisârî, Muhammed (2017). *Çox İreye ğisme Yâr*. Bojnurd: Derc-ı Suhan y Yayınları.¹¹

⁶ هیئت، جواد. (1365) سیری در تاریخ زبان و لهجه های ترکی. تهران: نشر پیکان.

⁷ قلی زاده مرزجی (1390). آشنایی به زبان ترکی خراسان، مشهد: نشر دامینه.

⁸ سراج اکبری، علی اکبر. (1391) تمثیل ضرب المثل های ترکی با لهجه بجنوردی. مشهد: نشر شاملو.

⁹ قاسم آبادی، سوسن. (1394) ایریمنگ سیزلره (حرف های دلم). بجنورد: درج سخن.

¹⁰ سالاریان، اسماعیل. (1395) تمثیل و مثل. قم: نشر بخشایش.

¹¹ حصارى، محمد (1396). چوخ ایرگه قسما یار، بجنورد: درج سخن.

Salaryân, İsmail (2017). *Nağıllar Boxçası*. Kum: Bexşayeş Yayınları.¹²

Salaryân, İsmail (2018). *Negah-i be Edebiyat-i Türkan-i Xorasan*. Tahran: Tek Derext Yayınları.¹³

Salaryân, İsmail (2019). *Türk-i ve qevae'd-i an. Bojnurd*: Derci suhen Yayınları.¹⁴

Makalenin doğrudan konusu olmadığı için, Horasan Türkçesi ile ilgili yapılan çalışmalar daha detaylı olarak açıklanmaksızın burada yalnızca bir bibliyografya listesi şeklinde verilmiştir. Ancak ilerleyen zamanlarda bu listenin açıklanmalı olarak incelendiği başka bir yazı hazırlanacaktır.

1. Gerivan Ağzı

Horasan'da pek çok Türk ağzı vardır. Doerfer bu ağzıyı şu şekilde sınıflandırmıştır:

Kuzey-Batı = Şeyh-Teymur, Bocnurd, Asadlı, Kalat

Kuzey = Zeyarat, Şirvan, Zourom, Kuçan, Şurak, Douga'ı, Nohur, Anau, Manış, Hasar

Kuzey-Doğu = Mareşk, Conk, Guçgi, Langar

Güney-Doğu = Harve 'Olya, Ruhabad, Çaram-Sarcam

Güney-Batı = Cogatay, Hokmabad, Soltanabad, Kara-Bag, Pır-Komac, Bam-Safiabad, Esferayen (1993: 39).

Bu çalışma Kuzey Horasan eyaletine bağlı Gerivan köyündeki Türkçe üzerine yapılmıştır. Bu Türkçeyi konuşan bölge Bocnurd şehrine bağlı olduğu için G. Doerfer'in sınıflandırmasına göre Kuzeybatı grubuna girer. Söz konusu dar bölge, Kuzey Horasan eyaletinin merkezi olan Bocnurd'un 35 kilometre uzağında yer almaktadır. Kuzey Horasan'ın güneyinde bulunan Gerivan köyü, Aladağ ve Binalud Dağları arasındadır. 2016 nüfus sayımına göre köy nüfusu 2433'tür. Gerivan'da sadece Türkler yaşamaktadır. Gerivan köyünün etrafında, Ali Gül, Kalateh Molla Gholamhüseyn, Neystaneh, Hesarüossyini, Roxelan, Qapaq, Dertom, Imam Verdi ve Asadlı gibi Türkçe konuşan başka köyler de vardır. Bu köylerin ağzı da büyük oranda Gerivan ağzı ile benzeşmektedir.

Gerivanlılar hem coğrafya hem de kültür bakımından Farslar ile her zaman yakın bir ilişki içinde olmuşlardır. Bu nedenle Farsçayı akıcı konuşabilen Gerivanlıların çoğu Türkçe ve Farsça olmak üzere iki dil bilmektedirler. Farsça bilgisinin, Türkçe üzerindeki etkisi ses, şekil ve cümle yapısında açıkça görülmektedir. Bölgenin halkı bazı kelime ve terimleri doğrudan Farsçadan kopyalamıştır; sayı adları, hayvan ve bitki isimleri gibi kelimelerin Türkçesini bilmelerine rağmen genellikle Farsçasını kullanmaktadırlar. Farsçanın prestijli bir dil olmasından dolayı insanlar çocuklarıyla Farsça konuşmaya başlamıştır. Çocukların yanı sıra gençlerin de Türkçeyi iyi derecede konuşmadıkları bilinmektedir. Bütün bunların bölgedeki Türkçe için bir tehdit unsuru olduğu açıktır.

¹² Salariyan, اسماعيل. (1396) ناغيلار بوغچاسي. قم: نشر بخشايش.
¹³ سالاريان، اسماعيل. (1397) نگاهي به ادبيات ترکان خراسان. تهران: نشر تک درخت.
¹⁴ سالاريان، اسماعيل. (1398) ترکی خراسان و قواعد آن. بجنورد: نشر درج سخن.

Bölgede en çok yapılan mesleklerden biri hayvancılıktır

2. Ses Bilgisi

2.1. Dudak ve damak uyumu

Gerivan ağzında hem kelime tabanlarında hem de eklerde ünlü uyumu genellikle yoktur. Çünkü pek çok ekin tek varyantı vardır. Örneğin çokluk eki *-lä(r)*, iyelik eki 1. teklik şahısta *+ém, +äm, +m*, 2. teklik şahısta *+iñ, +ñ*, 3. teklik şahısta *+(s)é*, 1. çokluk şahısta *+(é)méz*, 2. çokluk şahısta *+(i)ñiz*, 3. çokluk şahısta *+läré*, bulunma hâli eki *-dä*, yönelme hâli eki *-ä*, belirtme hâli eki *-é*, ayrılma hâli eki *-dän*, vasıta hâli eki *-nän* ve ilgi eki *-(n)iñ*'dir. Bu eklerin damak ve dudak uyumuna göre çeşitlenebilen başka varyantları yoktur. Fiil çekimlerinde ise görülen geçmiş zaman eki *-di, -dé*, öğrenilen geçmiş zaman eki *-(é)ddé*, geniş zaman eki *-(é)r*, şimdiki zaman eki *-(i)yä*, gelecek zaman eki *-(ä)r*, emir eki *-(y)iñ* ve istek eki ise *-i'*'dir. Bunlar detaylı olarak ilgili başlıklarda anlatıldığı için burada örneklendirilmemiştir.

Bunların dışında ayrıca bildirme eki de yalnızca ince ünlüdür. Bu da Gerivan ağzında ses uyumlarını bozan sebeplerden biridir: *kiçikdé* "küçüktür", *qäşändé* (güzelidir), *xonoqdé* "soğuktur", *yoxéé* "yoktu" (<yoxédé "yok idi"), *yaxséé* "iyi idi".

Kelime tabanlarında da ünlü uyumu aranmaz. Uyumun olmadığı kelimelerin genellikle iki heceli olduğu dikkati çeker: *qonşé* "komşu", *qoşéq* "karışık", *qoyén* "koyun", *qorré* "kuru", *sorä* "sonra", *sorés-* "sormak".

2.2. Ünlü Değişimi

Gerivan ağzında birkaç karakteristik ünlü değişimi görülmektedir. /ü/ ve /ö/ ünlülerinin tamamı düzleşip /e/ ve /i/ ünlülerine dönüşmüştür. Bu durum kelimelerin hem önseste, hem içseste hem de sonseste görülmektedir.

/ü/ > /i/ Değişimi: *bigrä* "pire (<bürge)", *diş-* "düşmek", *diz* "düz", *gin* "gün", *gil-* "gülmek", *gindiz* "gündüz", *iç* "üç", *iz* "yüz, (surat), 100", *izélliy* "üzerlik", *izildi* "kesildi" (<üzül-), *kil* "kül", *sid* "süt", *sir-* "sürmek", *yiräg* "yürek".

/ö/ > /é/ Değişimi: *dérd* "dört", *él-* "ölmek", *égrän-* "öğrenmek", *éz* "kendisi" (<öz), *gér-* "görmek", *géy* "gök", *géz* "göz".

2.3. Ünsüz Değişimi

/d/ > /y/ Değişimi: /d/ ünsüzü iki ünlü arasında bulunduğu zaman, yerini /y/ sesine bırakır. Bu ses olayı İran'daki başka Türk ağzlarında da görülmektedir (Atıcı 2018: 148). Ancak Gerivan ağzında oldukça karakteristik ve sistematiktir: *eyärdiy* "ederdik", *geyärdé* "giderdi", *äyäxlé* "nişanlı"

(<adaxlı), *ayém* "adım, ismim", *kiçî* "küçük idik" (<< kiçik idik), *oyın* "odun", *zayî* "şeyin" (<zadi).)

Bu ses olayı, pek çok durumda alıntı kelimelerde de görülmektedir: *yayemâ* "hatırıma" (Farsça yad), *ayam* "adam" (Farsça adam), *râyif* "sıra" (Farsça redif).

/d/>/y/>/Ø/ Değişimi: /d/ ünsüzü akıcılaşıp /y/ olduktan sonra bu durumun daha da ilerlemesi sonucunda /d/>/y/>/Ø/ olabilir. Bu şekildeki ses gelişimi özellikle görülen geçmiş zamanın olumsuz çekimi için karakteristiktir: *qalmâé* "kalmadı" (<qalmâyé), *yemâém* "yemedim" (<yemâyém),

Aynı durum ek fiilin olumlu görülen geçmiş zaman çekiminde de geçerlidir. *baréé* "var idi" (<Baréde), *déé* (<dédé), *yoxéé* "yok idi" (<yox éyé<yox édé), *zaéé* "zad idi" (<zad éyé<zad édé).

/d/>/n/ Değişimi: Bulunma ve ayrılma hâli ekleri gibi /d/ sesi ile başlayan ekler, /m/ ve /n/ ile biten kelimelerin sonuna geldiğinde bu eklerin önsesi, ünsüz benzeşmesi ile /n/ sesine gelişmektedir: *çopannî* "çopandır", *kârâminnân* "kereminden", *mohârrâmnâ* "muharremde", *onnâ* "orada", *männân* "benden".

/k/>/g/>/y/ Değişimi: İki ve daha fazla heceli sözcüklerin sonunda bulunan /k/ ünsüzü ötümlüleştikten sonra /y/ sesine gelişir: *dâşiy* "delik", *dîrsây* "dirsek", *êşéy* "eşek", *gétdiy* "gittik", *inây* "inek", *izélliy* "üzellik", *iziy* "yüzük", *sémây* "kemik" (<sömük)

/ŋ/ Sesinin Korunması: /ŋ/ sesi kelime tabanlarında, ilgi ekinde, 2. kişi iyelik çekimlerinde ve zamanların ikinci kişi çekimlerinde korunmaktadır.

Kelime tabanlarında: *âŋ* "üzeri", *éŋ* "ileri", *dénâŋ* "dün", *doŋquz* "domuz", *géŋ* "geniş", *miŋ* "bin", *qaraŋqi* "karanlık", *yéŋé* "yeni", *yuŋ* "yun".

İlgi eki: *başîŋ qélé* "kafanın saçı", *éviŋ qapîsé* "evin kapısı".

2. kişi iyelik ekleri: *çaqalériŋiz* "çocuklarınız", *halîŋ* "halin", *qızıŋiz* "kızınız".

Zamanların 2. kişi çekimleri: *gêrdéŋ* "gördün", *taştêréddâŋiz* "(ışığı, ateşi) açmışsınız"

Emir Kipi: *tapiŋ* "bulun", *turiŋ* "kalkın".

Önses /b/'nin korunması: Gerivan ağzında /b/ sesi korunmaktadır: *bér-*, *bar*, *bol-*. *bol-* fiili Gerivan ağzında *bitmek* anlamında kullanılmaktadır Ancak az kişi tarafından *olmak* anlamında da kullanılır.

Önses /y/'nin korunması: /y/ sesi genellikle korunmuştur: *yéqlâ-* "ağla-", *yiddâ* "iğde", *yil* "yıl", *yilan* "yılan", *yip* "ip", *yulduz* "yıldız". Ancak /y/ sesinin düştüğü örneklerle de rastlanır: *izim* "üzüm", *iz* "yüz, surat; 100".

İkizleşme: Gerivan ağzında şu kelimeler için ikizleşme karakteristiktir: *arrît-* "temizlemek", *dârré* "deri", *qârré* "yaşlı", *qézzé* "sıcak", *qorre* "kuru", *qozze* "kuzu", *yéddi* "yedi", *yiddâ* "iğde".

3. Şekil Bilgisi

3.1. İsim Çekimi

3.1.1. Çokluk Eki

Gerivan ağzında çokluk eki yalnızca ince ünlülüdür. Bu yüzden ünlü uyumlarına girmez: *çağalâ* "çocuklar", *katalâ* "büyükler", *yımirtâlâ* "yumurtalar", *maşinlâ* "arabalar", *aşşamlâ* "akşamlar".

Ancak söz konusu ekten sonra herhangi bir hâl eki geldiğinde çokluk eki *+lâr* biçiminde kullanılmaktadır: *tâxtâlâré* "tahtaları", *ayaqlârâ* "ayaklara", *şeydlârdân* "susuzlardan", *ayamlârdân* "adamlardan", *sidlârdâ* "sütlerde", *qolélârdâ* "yakınlarda".

3.1.2. İyelik Eki

Bu ek de ünlü uyumlarına girmez

Ev "ev"	teklik	çokluk
1. Şahıs	+ém, +äm, +m: évém	+(é)méz: évémé
2. Şahıs	+iη,+η: éviη	+(i)ηiz: éviηiz
3. Şahıs	+(s)é: évé	+läré: évläré

İyelik ekinin diğer örnekleri: *atām* "babam", *ayém* "adım" (isim anlamında), *dizlām* "dizlerim", *kelasém* "sınıfım", *éηiη* "önün", *çaqalāη* "çocukların", *danéşmağiη* "konuşman", *qarniη* "karnın", *bacésé* "kız kardeşi", *doşané* "tavşanı", *izé* "yüzü, surati", *yaratäsé* "yarası", *āzadaréméz* "yasımız", *äléméz* "elimiz", *āzadaréméz* "yasımız", *qäläméz* "köyümüz", *toqéméz* "tavuğumuz", *zadläréméz* "şeylerimiz", *bağiηiz* "bahçeniz", *dovariηiz* "koyununuz", *qonşiηiz* "komşunuz", *qozzéηiz* "koyununuz", *yitiηiz* "köpeğiniz", *amburutläré* "armutları", *almaläré* "elmaları", *dilläré* "dilleri", *deväläré* "develeri", *izimläré* "üzümleri".

3.1.3 Hâl Ekleri

Gerivan ağzında belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma, vasıta ve ilgi hâli eklerinin ünlüsü her zaman ince sıradandır. Bu durum da kelimelerdeki damak uyumunun bozulmasına sebep olmaktadır. Hâl ekleri aşağıda örnekleri ile birlikte açıklanmıştır.

Belirtme Hâli Eki: Ünsüz ile biten kelimelere *-e*, ünlü ile biten kelimelere *-né* şeklinde eklenir. Ekin yalnızca ince ünlülü varyantı vardır: *älé* "eli", *başlıg'é* "başlığı", *dağ'é* "dağı", *izimé* "üzümü", *mını* "bunu", *näfäré* "kişiyi", *qaré* "karı" *qozzélére* "kuzuları", *oné* "onu", *yéré* "yeri"; *änäné* "anneyi", *babané* "babayı", *béttäné* "çalıyı", *därréné* "derini", *gäçéné* "keçiyi", *qatoqé* "yoğurtu", *tilkéné* "tilkiyi".

Yönelme Hâli Eki: Yönelme hâli eki de diğer hâl ekleri gibi yalnızca ince ünlülüdür. *-(y)ä* şeklinde kullanılmaktadır: *ayä* "aya", *évä* "eve", *çélä* "çöle", *katayä* "büyüğe", *mäyä* "bana", *pıçağä* "bıçağa", *täxtäyä* "tahtaya", *torpağä* "torpağa".

Bulunma Hâli Eki: Bulunma hâli eki, her zaman *-dä* olarak kullanılmaktadır: *aydä* "ayda", ağacda "ağaçta", *évdä* "evde", *şährdä* "şehirde", *qäläsindä* "köyünde", *tämuzdä* "yazın", *yiräyindä* "yüreğinde", *keçmişdä* "geçmişte", *yilägdä* "ileride".

Bulunma hâli eki */m/* ve */n/* ile biten kelimelerin sonuna geldiğinde ünsüz benzeşmesi sonucu *-nä* biçiminde kullanılmaktadır: *cähännämnä* "cehennemde", *mınnä* "burada" *mohärrämnä* "muharremde", *sännä* "sende", *qarnnä* "karında".

Ayrılma Hâli Eki: Ayrılma hâli eki de her zaman ince ünlülüdür ve *-dän* biçiminde kullanılır: *ayamlärdän* "insanlardan", *evdän* "evden", *kiçädän* "sokaktan", *dalıdän* "arkadan", *qızdän* "kızdan".

/m/ ve */n/* ile biten kelimelerde ayrılma hâli eki *-nän*'dir: *axşamnän* "akşamdan", *männän* "benden", *oğlannän* "oğlandan", *sennän* "senden".

Vasıta Hâli Eki: *-nän* biçiminde yalnızca ince ünlülü olarak kullanılmaktadır: *gérivannän* "Gerivan ile", *mäyinnän* "ben ile", *qannän* "kan ile", *qolnän* "kol ile", *qoyännän* "koyun ile", *qozisinnän* "kuzusu ile", *şunnän* "şundan".

İlgi Hâli Eki: Ünlü ile biten kelimelere *+(n)iη*, ünsüz ile biten kelimelere ise *+iη* şeklinde getirilir. Ekin ünlüsü her zaman ince sıradandır: *atiη osarené* "atın gemini" *oläriη yımirtäsé* "onların yumurtaları", *kimiη yanénä* "kimin yanına", *qonşeniη évé* "komşunun evi", *äliniη älé* "Ali'nin eli", *şehriη ortäsé* "şehrin ortası" (şehrin merkezi), *maşinéméziη rängé* "arabamızın rengi". İlgi eki zamirlerden sonra da aynı şekildedir: *mäyiη* "benim", *séniη* "senin", *oniη* "onun", *biziη* "bizim", *siziη* "sizin", *oläriη* "onların".

3.2. Fiil Çekimi

3.2.1. Bildirme Ekleri

Bu bölümde görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman çekimleri ele alınmıştır. Bütün bu zaman çekimleri Türkçe eklerle yapılmaktadır. Yalnızca 3. çokluk ekinin Farsçanın etkisiyle *-län* şeklinde olduğu tespit edilmiştir.¹⁵

Gerivan ağzında zaman eklerinin yalnızca ince ünlülü şekilleri vardır. Bu durum zaman ekleriyle çekimlenmiş kelimelerdeki ünlü uyumlarını bozmaktadır. Zaman eklerinin üzerine gelen 1. ve 2. kişi ekleri ise karakteristik olarak geniş ünlüdüdür: *-äm, -äñ, -äy, -äñiz*.

Aşağıda fiillerin basit çekimlerinin yanı sıra birleşik çekimlerine de yer verilmiştir.

Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman, çokluk birinci ve ikinci şahıs için *-di*, diğer şahıslar için ise *-dé* biçimindedir. Kelimelere damak ve dudak uyumlarına girmeksizin yalnızca ince ünlülü olarak getirilir.

<i>gäl-</i> "gelmek"	teklik	çokluk
1. şahıs	<i>gäldém</i>	<i>gäldiy</i>
2. şahıs	<i>gäldéñ</i>	<i>gäldiñiz</i>
3. şahıs	<i>gäldé</i>	<i>gäldélän</i>

Görülen geçmiş zaman ekiyle çekimlenmiş diğer örnekler: *oldém* "oldum", *oldéñ* "oldun", *oldé* "oldu", *oldiy* "olduk", *oldiñiz* "oldunuz", *oldélän* "oldular", *oynädéñ* "oynadım", *oynädeñ* "oynadın", *oynädiy* "oynadık", *oynädiñiz* "oynadınız", *oynädelän* "oynadılar".

Olumsuz çekimde zaman ekinin önses ünsüzü */d/*'nin olmayışı (*/d/ > /y/ > /Ø/*) dikkati çeker. Başka bir deyişle olumsuz çekimde ek *-mäé+kişi eki* şeklindedir: *gälmäém* "gelmedim", *gälmäéñ* "gelmedin", *gälmäé* "gelmedi" *gälmäiy* "gelmedik", *gälmäiñiz* "gelmediniz", *gälmäélän* "gelmediler".

Öğrenilen Geçmiş Zaman

Öğrenilen geçmiş zaman eki *-(é)ddé/- (é)ddä* ve *-(é)ddér* biçimindedir. Gerivan ağzı için aslî olan *-(é)ddé* ekinin *-IpdIr* biçiminden geldiği açıktır. Yaygın olan şekil budur. *-(é)ddér* biçimi ise daha çok, bölgedeki diğer Türk ağızlarıyla temas hâlinde olan genç neslin konuşmasında yaygındır.¹⁶

Öğrenilen geçmiş zaman eki yalnızca ince ünlüdüdür ve bu yüzden ünlü uyumlarına girmez.

<i>al-</i> "almak"	teklik	çokluk
1. şahıs	<i>aléddäm, aléddéräm</i>	<i>aléddäy, aledderäy</i>
2. şahıs	<i>aléddäñ, aléddéräñ</i>	<i>aléddäñiz, aledderäñiz</i>
3. şahıs	<i>aléddé, aléddé</i>	<i>alédelän, alédelän</i>

Örnek öğrenilen geçmiş zamanın ekiyle çekimlenmiş diğer örnekler: *oléddäm* "olmuşum", *oléddäñ* "olmuşsun", *oléddé* "olmuş", *oléddäy* "olmuşuz", *oléddäñiz* "olmuşsunuz", *oléddélän* "olmuşlar", *oynäddäm* "oynamışım", *oynäddäñ* "oynamışsın", *oynäddé* "oynamış", *oynäddäy* "oynamışız", *oynäddäñiz* "oynamışsınız", *oynäddélän* "oynamışlar".

¹⁵ Farsça konuşma dilinde 3. çokluk kişi zaman çekimleri *räftän* "gittiler", *xendidän* "güldüler", *âmädän* "geldiler" şeklindedir.

¹⁶ Gerivan'a komşu diğer Türk ağızlarında öğrenilen geçmiş zaman eki *-IpdIr* ve *-IbdIr*'dir. Gerivan'da karakteristik olarak *-éddé* olan ek, bu ağızlarla olan temas neticesinde *-éddér* şekline gelişmiştir.

Öğrenilen geçmiş zamanın olumsuz biçimi *-mäddä+kişi eki* şeklinde yapılmaktadır: *gälmäddäm* "gelmemişim", *gelmäddän* "gelmemişsin", *gälmäddé* "gelmemiş", *gälmäddäy* "gelmemişiz", *gälmäddäniz* "gelmemişsiniz", *gälmäddélän* "gelmemişler".

Şimdiki Zaman

Gerivan ağzında şimdiki zaman eki *-(i)yä'*dir. Bu ek hem şimdiki zamanı hem de geniş zamanı gösterir.

<i>yétés-</i> "yetişmek"	teklik	çokluk
1. şahıs	<i>yétésiyäm</i>	<i>yétésiyäy</i>
2. şahıs	<i>yétésiyän</i>	<i>yétésiyäniz</i>
3. şahıs	<i>yétésiyä</i>	<i>yétésiyällän</i>

Şimdiki zamanın ekiyle çekimlenmiş diğer örnekler: *oliyäm* "oluyorum", *oliyän* "oluyorsun", *oliyä* "oluyor", *oliyäy* "oluyoruz", *oliyäniz* "oluyorsunuz", *oliyällän* "oluyorlar", *oyniyäm* "oynuyorum", *oyniyän* "oynuyorsun", *oyniyä* "oynuyor", *oyniyäy* "oynuyoruz", *oyniyäniz* "oynuyorsunuz", *oyniyällän* "oynuyorlar".

Şimdiki zamanın olumsuzu *-miyä+kişi eki* şeklindedir: *yétésmiyäm* "yetişmiyorum", *yétésmiyän* "yetişmiyorsun", *yétésmiyä* "yetişmiyor", *yétésmiyäy* "yetişmiyoruz", *yétésmiyäniz* "yetişmiyorsunuz", *yétésmiyällän* "yetişmiyorlar".

Geniş Zaman

Gerivan ağzında geniş zaman *-(é)r* ekiyle yapılmaktadır. Günlük konuşma dilinde bu zaman yerine daha çok tercih şimdiki zaman eki edilmektedir. Bu sebeple geniş zaman ekinin daha az kullanılmaya başlandığı söylenebilir.

<i>ıçirt-</i> "(ışığı/ateşi) kapat-)"	teklik	çokluk
1. şahıs	<i>ıçirtéräm</i>	<i>ıçirtéräy</i>
2. şahıs	<i>ıçirtérän</i>	<i>ıçirtéräniz</i>
3. şahıs	<i>ıçirtér</i>	<i>ıçirtérlän</i>

Geniş zaman ekiyle çekimlenmiş diğer örnekler: *oléräm* "olurum", *olérän* "olursun", *olér* "olur", *oléräy* "oluruz", *oléräniz* "olursunuz", *olérlän* "olurlar", *oyneräm* "oynarım", *oynerän* "oynarsın", *oyner* "oynar", *oyneräy* "oynarız", *oyneräniz* "oynarsınız", *oynerlän* "oynarlar".

Geniş zamanın olumsuz biçimi *-mér+ kişi eki* şeklindedir: *baxméräm* "bakmam", *baxmérän* "bakmazsın", *baxmäz* "bakmaz", *baxméräy* "bakmayız", *baxméräniz* "bakmazsınız", *baxmällän* "bakmazlar".

Gelecek Zaman

Gelecek zaman eki *-(ä)r'*dir.

<i>qoy-</i> "koymak"	Teklik	çokluk
1. şahıs	<i>qoyäräm</i>	<i>qoyäräy</i>
2. şahıs	<i>qoyärän</i>	<i>qoyäräniz</i>
3. şahıs	<i>qoyär</i>	<i>qoyärlän</i>

Gelecek zaman ekiyle çekimlenmiş diğer örnekler: *oläräm* "olacağım", *olärəŋ* "olacaksın", *olär* "olacak", *oläräy* "olacağız", *oläräŋiz* "olacaksınız", *olärlän* "olacaklar", *oynäram* " oynayacağım", *oynäraŋ* " oynayacaksın", *oynä* " oynayacak" *oynäraŋiz* " oynayacaksınız", *oynärlän* " oynayacaklar".

Gelecek zamanın olumsuz eki, geniş zamanın olumsuz ekiyle aynıdır.

Birleşik Çekimleri

Gerivan ağzında tüm zamanların birleşik çekimleri yoktur. Örneğin görülen geçmiş zamanın birleşik çekimine rastlanmaz. Geniş zamanın yalnızca hikaye ve rivayet çekimleri bulunmaktadır.

Geniş zamanın hikayesi çokluk birinci ve ikinci şahıslar için *-(é)rdi*, diğer şahıslar için ise *-(é)rdé* ekiyle yapılmaktadır: *alérdém* "alırdım", *alérdéŋ* "alırdın", *alérdé* "alırdı", *alérdiy* "alırdık", *alérđiŋiz* "alırsınız", *alérdérlän* "alırlardır".

Geniş zamanın rivayeti *-érmış* ekiyle yapılmaktadır, ancak bu ek sadece teklik ve çokluk ikinci şahıslar için kullanılmaktadır: *gälérmış* "gelirmiş", *gälérmışlän* "gelirmişler".

Öğrenilen geçmiş zamanın yalnızca hikaye çekimi tespit edilmiştir. Öğrenilen geçmiş zamanın hikayesi *-u+kişi eki* şeklindedir. Buradaki *-u* eki, *-ip + di* birleşmesinden gelmektedir. Nitekim Tulu da Bocnurd ağzı için yaptığı açıklamada aynısını düşünmüştür (2009: 23): *-Ip erdi>-uv erdi>-uvdi>üdi*. Buradaki ses gelişimleri Gerivan ağzında bir adım daha ileri gitmiştir. Görülen geçmiş zaman ekinin önses ünsüzü, iki ünlü arasında kaldığında */d/>/y/>/ø/* gelişmesiyle erimekte ve böylece Bocnurd ağzında *-üdi* şeklindeki birleşik çekim Gerivan ağzında **-ui>-u* hâline gelmektedir: *Gel-u+m<gel-u+im<gel-u+dim<gel-uv+dim<<gel-ip er-di*

<i>ert-</i> "götürmek"	teklik	çokluk
1. Şahıs	<i>értum</i>	<i>értuy</i>
2. Şahıs	<i>értuŋ</i>	<i>értuŋuz</i>
3. Şahıs	<i>értu</i>	<i>értulän</i>

Tespit edilen diğer örnekler şunlardır: *kétäru* "almıştı", *satum* "satmışım", *eyu* "etmişti".

3.2.2. Tasarlama Kipleri

Emir Kipi

<i>qoş-</i> "karıştır-"	teklik	çokluk
1. Şahıs	<i>qoşim</i>	<i>qoşäy</i>
2. Şahıs	<i>qoş</i>	<i>qoşin</i>
3. Şahıs	<i>qoşsén</i>	<i>qoşsélän</i>

Emir ekiyle çekilmiş diğer örnekler: *olim* "olayım", *ol* "ol", *olsén* "olsun", *oläy* "olalım", *oliŋ* "olun", *olsélän* "olsunlar", *oynäyim* " oynayayım", *oynä* "oyna", *oynäсэн* " oynasın", *oynäyäy* " oynayalım", *oynäyiŋ* " oynayın", *oynäsélän* " oynasınlar".

Olumsuz biçimi ise *-mä* ekiyle yapılmaktadır: *qoşmä* "karıştırma".

Olumsuz çekimi ise şöyledir: Çokluk ikinci şahıs için *-(y)iŋ* ekiyle yapılmaktadır: *duriŋ* "durun". Olumsuz biçimi ise *-mä* eki ile yapılmaktadır: *durméyiŋ* "durmayın".

Emir kipinin eki üçüncü şahıs için *-sén biçimindedir* : *otirsén* "otursun". Olumsuz biçimi ise yine *-mä* ile yapılmaktadır: *otirmäsén* "oturmasın".

İstek Kipi

Gerivan ağzında bu kip, teklik birinci ve teklik ikinci şahıslar için *-i* eki, çokluk birinci ve çokluk ikinci şahıs için *-ā* eki, teklik çokluk üçüncü şahıslar için ise *-sén* ekiyle yapılmaktadır.

<i>tur-</i> "turmak"	teklik	çokluk
1. şahıs	<i>turim</i>	<i>turāy</i>
2. şahıs	<i>turiḡ</i>	<i>turāḡiz</i>
3. şahıs	<i>tursén</i>	<i>tursélān</i>

İstek ekiyle çekilmiş diğer örnekler: *olim* "olayım", *oliḡ* "olasın", *olsén* "ola", *olāy* "olalım", *oliḡiz* "olasınız", *olsélān* "olalar", *oyḡāyim* "oynayım", *oyḡāyiḡ* "oynayasın", *oyḡāsén* "oynaya", *oyḡāyāy* "oynayalım", *oyḡāyiḡiz* "oynayasınız", *oyḡāsélān* "oynayalar".

Gereklilik Kipi

Gerivan ağzında gereklilik kipi, *gārāk* sözcüğü ve istek kip eki ile yapılmaktadır. Bu biçim Farsçanın etkisi sonucunda ortaya çıkmıştır. *Gerek* kelimesinde /k/>/y/ değişimi görülmektedir.

<i>bax-</i> "bakmak"	teklik	çokluk
1. şahıs	<i>gārāy baxim</i>	<i>gārāy baxāy</i>
2. şahıs	<i>gārāy baxiḡ</i>	<i>gārāy baxāḡiz</i>
3. şahıs	<i>gārāy baxsén</i>	<i>gārāy baxsélān</i>

Şart kipi

Gerivan ağzında şart kipi eki olarak *-sA* eki kullanılmamaktadır. Onun yerine şart çekimi, *ayar* (<Farsça *eger*) "eğer" kelimesi ve istek kipi ile yapılmaktadır. Gereklilik çekiminde olduğu gibi şart kipinde de Farsçanın bir etkisi vardır.

<i>géd-</i> "gitmek"	Teklik	Çokluk
1. şahıs	<i>āyār géyim</i>	<i>āyār géyāy</i>
2. şahıs	<i>āyār géyiḡ</i>	<i>āyār géyāḡiz</i>
3. şahıs	<i>āyār géysén</i>	<i>āyār géysélān</i>

Yeterlik Kipi

Gerivan ağzında yeterlik kipi iki biçimde yapılmaktadır; birincisi *bil-* fiili ile yapılmaktadır: *baxābildém* "bakabildim", *çapābilmādēḡ* "koşamadın", *otorābiléddé* "oturabilmiş", *oyḡāybiliyām* "oynayabilirim", *tutābilmādélān* "tutamadılar".

Yeterlik kipinin ikinci biçimi ise tamamen Farsçadan etkilenecek şekilde ortaya çıkmıştır. Söz konusu kip, Farsçada *tāvanéstān* "başarmak" fiili ile yapılmaktadır. Bu bölgedeki halk, bu fiilin Farsçasını Türkçeye çevirerek "*başarmak+ istek kipi*" ile birlikte yeterlik kipini kullanarak yapmaktadır: *başarām gilim* "gülebilirim", *başarāḡ turiḡ* "kalkabilirsin", *başarmādiḡiz danēšāḡiz* "konuşamadınız".

SONUÇ

İran'ın Horasan eyaletinde Horasan Türkçesinin farklı ağızları konuşulmaktadır. Bunlardan biri de Gerivan ağızıdır. Gerivan ağızı genel Türk dili içinde kendine has ses ve şekil bilgisine sahiptir. Bölgenin halkı Fars dilini daha prestijli bir dil olarak düşündükleri için artık Farsça konuşmayı Türkçe konuşmaya tercih ederler. Son zamanlarda çocukları ile sadece Farsça konuşmaya başlamışlardır. Bu sebeple gelecekte bölgede bu ağız konuşmayan bir nesil ile karşılaşılabilir. Dolayısıyla Horasan Türkçesinin bir an önce incelenmesi ve özelliklerinin ortaya çıkarılması oldukça önemlidir.

Örnek Metin

Örnek 1 (Yusuf Gerivani-60)

béz bir moqé mäktäbä géddiy bir axund kélasé baréé dârs bérârdé. män däbéstanä géddém bäd ağam déé bir ay xälämäné gârây ézéméz otariy şu beş aynän mäyi kélasém tamam oldé. onnän ağaméz dağlärä géyârdiy xästâ olârdiy çaşor vırârdiy dovar_écén onnä dağlârdä yéxélârdiy turârdiy xoléméz zäxm olârdé dizéméz zäxm olârdé dovar_écén zéméstani äläféné dağlârdän yéqârdiy män kârgâr işlâtdém şı çéhel sâl qabl äz in sob tä qurüb. dovar aldém néçä bärâyé si kiluyi aldém néqatâ biré sisäd tomän. qoyén béz déyây qoyén séz déyâyiz güsând ya miş. cävânlıqdä béz o moqé soxt yoxéé näft yoxéé kı sanı iç dané mal kitârârdiy géyârdiy gécä yarı çéxârdiy nésfé şâb onnä tä yétésârdiy mäxsädä o yérdä cängäldé oyén qırârdiy yéğârdiy gätêrârdiy bir näfâriñ äğâ m püli yoxéé yäm bir tikkä yéréné satiyä bir mäl aliy kı sanı mäl aliy ké événiñ soxténé çäkiy. géyârdiy ya bir häftä män mäsl biziñ ağamiñ kı sanı iç sanı male baréé män dağdä yatârdém bir häftä beş gécä altı gécä dağdä durârdiy oyén qırârdiy här gécä mal gälârdé beş dané iş dané mal yiklâyârdiy gälârdiy. dağdä géddém män belä deyim ké pänca kilométer täğiré moamélä tä onnâcän minnä gälârdém. bilâré män moamélä eddém mäyi ağam déé qardaşläyiñnän biriné ért gécä gayitâbilmän. nä bir ağacém nä bir bıçağém nä dovarém bağliyim ätiñ osaréné boynnä çoläm bı yilâgdä häştad ta bärä minñ daléssennä män gécä saaté sé bir mäsiirdän bir zaddän çéxdém o bı gın saaté sé gäldém éz mäsiirémézä. män başayäm déyim punsäd kilométer gäldém bir gécä o kı gindiz. minnä béz zađ éyârdiy géyârdiy dârlärä qätné çaşor vırdığä baxârdiy bir yérdän bir bëttäné yan éddiy bir kâpk ké diyây kâkéliñ toxmé morqé olâriñ toxm morqé arz olsén şunzä ta punzä ta bir bëttäniñ tähennä gätêrârdiy séndêrârdiy tamam zälal saf, gérârdiy safdé miné bişirârdiy yéyârdiy. hânéz fäläkä kârgârdä bir maydanbar zad yoxéé bojnord'dä ta zaäcän xoé fäläkä kârgârcän_äm yıxarı gélédé. män géddém ésfarayén'a bir hämsadäméz ağamä déé ké nâmä bilâré doyenä yéqéddän cävânlâré meyi kı qardaş männän kiçîl , mäyâ déé ké félan yédä ésfarayennä bir näfâr zad gâziyâ moştâri gâziyâ bağé qaléddé yétişéddé änguré izimé gä géyây ävväl axér zaé al. béz géddiy arz olsén nähinnä gäléddây hay yérä , gäléddây zaä belä fârzet gârdänéyé äsâddi indé dorahidé o ayrénné ozä män , biz äm nä_äläm déém ağa män kimiñ yannä géyim déé onnä bir zad ba, séyyéd bardé äbdolkârim, äbdol mirza kârim déyällän. géyây oné yannä män oné xéyli qané éyéddäm. sen o yérdä danéş bax zad bir çalé munnän o yérä pänca métér boyé néçä qädér ba sän çox hävayé danéşmä. män déém män nä xébrâyäm_a, déé yo sän géd. män géddém déém ké ämé bı zayıñ olä péşté déyâ, bı péştä farsi béz danéşdiy män torki danéşiyäm näqädé izim bériyâ déé ağa miné män iş tané mal éyérdäm déé sän minnän älan iş danä maliñ yikliyän hududän dovîs kilo olsén här mal yikliyän yâk ton bar minñ kı dâfâ yikliyän bı yérdä cävab bériyâ. cävab bériyâ béz danéşdiy bégu béşno arz eyäm xédmätiyâ män nâmä déém män déém baba män sänä şélä danäi älli tomän bériyäm bilârdä danäyi älli tomän äyé beş yik olâr. dârd yik olâr kı yik olâr malé yikliyârdém_a déém fâqâd sâbâd sän bérâñ déé çâşm män sâlamätliqiyâ. mäyi béhéy oğlém_äm do sé saléé bı kortlä_äm izim yikliyârdélän mallärä gällârdélän qälâyîñ tähénä gätêrârdém bı hävaléné män satın aléddäm. hävali bababozorgém babamké aşâğdéydé bir sâbâd qoyârdém änamä déyârdém änam bı sâbâd évdä qoy. män fâqâd bir oğlém baréé atänämé hâsâb mäyi pälémdâyde mäyiñ hävalém minnä olérdé onné män arz olsén gänäm géyârdém géddém méydan bardä hä bir bıçaq fäläke kârgârdä bir bännéyé xoda gätêrédde bir mizan qafan qoyéddé. män sattémo bilâriñ puléné ké bı bännéye xoda hâsâb eddé bérde çäkdé bı mänä déé ağa kommésiyon bé farsi déé biz äm kénar yérdä gâzdé çélégälä bilä zor séziñ assénä gédméyâdiy a bir durdém belä bir mäs durdém déém nâmä déyây farsi déém. dédé ké diyäm kommésiyon bé déém géd sän ké mänäm , män puliñ béém bı yérlârdä gâzmäm. bı durdé mäné tonnaldém cânabali ké män bir näfârdé ağa bı işşénné bir yédä minñ äz tärâf şâhrdar dölät bı yédä qoyéddé. sänîçén onîçén bare mizan éyâ çäkiyâ häqqo zâhmâté çäkdéğé sän kommésiyon bé. dâva moraféä éstâmiyâ yékä sän dâyélan. män çéxartdém minñ

kommésiyaniyäm bérde m arz éyäm xédmätiyâ o bänné xoda izim äyäsé baĝ äyäsé oldé bacé män oldém qarsaş xodayiĝ kârâminän halij oldiĝ yâni belâ bérde mänâ ké kî qésmât män oldém bir qésmât o oldé. balé xodayiĝ kârâménnän o moqe bicér nâfârlâyäm barédé çérâĝ bérân nâfâr, bicér zâhmâtlâyäm baréé. ésfârayénnän minnä onnän sora maşin yoxée géyârdém karvansâralâ gâzârdém cânab aliyâ déyârdém modiré karvan sâraydiĝ déyârdém aĝa bir sârneşin tapâĝ mäyîçén kî nâfâr çar témân bëiyäm äĝâm bir nâfâr olsén do tomân bëyam déyârdé çâşom. indé géri vanlı hâr gin qırx ällé nâfâr géri vanéĝ xälqé maldar şâhrdâydé géyârdé gâzârdé yuséf géri vani minnä dâyéldé gérmâddéyâĝiz gälârdé karvan sârayâ soyéşârdé äyäm olmäse soyéşârdé nâmiyâĝ oyinän bi işem baréé o bi hêsab kêtâbéméz baréé oyinnän demmiyârdé. bäd şî män gälârdém déyârdém kî sane nâfâr râyif éyéddâm éyéddâm, déyârdé gâ bî säyi puliĝ danéşmaĝnän işiĝ olmäsen. géyârdém onnâ déyârdém ämé can déyârdém nâfâre biri si tomân män éytiyäm bî déyârdé béz do nâfârây väsayéléméz äm ba. déém océrâ gâyyä sâd tomân bëyâĝ bî xolasâ hæştad tomânâ raze olârdé. inné äyâqlâm yéyâ yétişmiyâ ké hæştad ta tåk tomân män arz olsén minnän bojnorddän gâliyäm ta ésfârayénâçân piyadâ géyim. értâ olsén ké géri vannâ durmäyäm äyâr zérdän sora olsén gâtiriyäm bî yédâ xémâtené bî gécâ minnä yéyäm olâriĝ mésafériĝ értâsi gin bulâ mindériyäm malémâ kî baréné ézéné kitâräm géyam.

Örnek 2 (Yusuf Gerivani-60)

siyoçar saldé ké sénném bardé bäd tâqribân hæşt saldé ézdévac éyéddâm çân vâqtidé ké hoséyniyé komâk éyäm. hoséyniyâ yäm bil mârasémé mohârrâmé gâtérdélân hoséyniyâ vä dâh ruzé mohâramé béz minnä mârasém tutiyây mârasémé sinâ zaniméz bardé. âzadaréméz ba sugvaréméz ba bäd bir séri ayinéméz ba bé ésmé şam-é qâribân. bir séri zadlâméz bardé bé ésmé hâsân hoséyn bäd mârasémé hâsân hoséyn ké hâr salâ ruzé aşûra tekrar oliyâ vä tãmamé hala bil ké korona boldé héç vâli salayé qâbl hâr yil mâscédlâriĝ yilâĝinâ géyârdélân tâ sâré mâzarâçân bî bir moxtâsâri dârbaréyé mârasémé mohârrâm. aĝa bir xatêrayi éstiyäm déyim dâr morédé mâscédé şî moqâlâyé mohârrâméé bäd şâbayé qâdréé âlbâtâ baĝeşlâ şâbayé qâdréé béz mâscéddâ tâqribân axârin şâbé éhyaéé ké éstérdiy mâsälân nâmazé şâb oxéyây. bäd nocâvaném bir bänné xodayi şicérâ ké män gézlâmé yumum ké hävasém pârto olmäsen nâmaziĝ sénnâ bî bänné xoda gâldé mäyiĝ méhrémé kêtâru ca bé ca éyu. bäd démâ mihri ké xonoqdé értu bir mihre daĝ ké boxari ssénnâ daĝéé oné ca bé ca éyu zad bäd belâfaselâ ké géddém säcdéyâ belâ yandé yéré ké şilâ şindâ qolf éyum. bilmiyom nérdân turim nérdân géyim säcdéyâ bu bir xatêrâéé ké alan bî bänné xoda biyérdân râd oldé. yayémâ gâldé şâbayé éhya bî bir xatêrâ bäd bir xatêrâ qâdim bir do ta xanumlârdân may içén tarif éddé. déyârdé ké kiçiy béz bir gin ânâméz déy ké mâsälân hoséyn är éyéddé béz çon kiçiy o bilmérdiy är nâmâ é omoq äxeyli âlankélén guşiyô bicér zadlâ yoxée béz bilmérdiy är nâmâé. bäd géddiy qonşiméziĝ bir maĝazâse baréé dédiy qolamhoséyn ämu bézâ kî sanî är bé. är yâni şohâr. bilâ bilmérdélân ké är nâmâé şohâr nâmâé şî izdân géyullân déyullân ké aĝa mänâ är bëriĝ bî bir xatêrâ. bäd bir bänné xoda gâna déyârdé qâdim ké béz çaqâyü déyârdé bir nanvayéméz baréé ibram nanvayi mâruf bé ibram nanvayi o onnâ bir tir-e bârq navayin pâlénnâ baréé bî tiré bârqdân zâyif bir bârq râd olêrdé. bäd mâsälân çaqalâ ké âl âlâ bërârdélân geyêrdé o axârin nâfâri ké mâsälân âlêni vèri ahânâ bî axârin nâfâre bârq tutârdé. bäd dèè bir qocâ kişî sâfâ oldé yilâgdâ duru bëzâm dalâ belâ âl âlâ bérdiy tâ tiré bârqâçân. şilâ ké âli virdé tiré bârqâ bî bännéyé xoda bir titrâ déé kimde o moqâ béz taham qaçdiy.

Örnek 3 (Ali Abedi-50)

mohârrâmâ ké qâdim béz âzadarlıq éyérdiy. mâsälân âlâm kitârérdiy gâzderârdiy, értârdiy bilâ ké tazâ éléddé mâsälân. şâhid yoxédi yäm mâsälân ävvâl éñqelâbdân yilây mâsälân. bäd äz éñqelâb äm şohâdalâ ké géddé mâsälân şâhid oldélân çaqalâ. bäd minî bir éhteramé xassî mâsälân zad éyârdi géyârdi xanévadéyé şâhidîĝ işiĝinâ bir äxlas oxiyârdi oyi ké tazâ éléddé vä hâmçenin bäd äz o géyârdi. mâscéddâ âzadarlıq éyârdi mâsälân ruzé tasûâ o aşûra dâstâ çéxârdé mâzariĝ sénâ. bilâ mâsälân bézém râsmo rusuméméz buydé dâ girivannän bäd éttéhâdeméz biréé mâsälân bî rusta géyârdé onnâ bésab olâr çén sinâ o âzadari éyârdélân. olâ bézdân bir tâşşâkko tâqdir éyârdélân bäd olâ gälérdélân minnä. béz gâna minnän géyârdiy qapaĝâ qapaq gälârdé minnä bir birâ bir éhteramé xassi baréé qâblân. alan mâsälân xob nésbât bé o moqâ alanâm édamâ bëriyâllân vâli xob bî moqéiyâte korona ké bir az zad éyéddé méllât bir méqdar mâsälân océrâ zad édmiyâllân géyâllân âzadariyé sâbok bârqârar éyéllân gâliyâllân. mârasémé ézdévac äm dégâ sonnâte qâdimi ké turârdélân géyârdélân mâsälân bir nâfâre yollérdélân oyi ké oĝli éstiyâ xatén alsén miné kî nâfâre yollérdélân dérdélân mâsälân oĝlênâ déyârdé sän kimiĝ qizéne éstiyâĝ déyârdé félanîĝ qizéne éstiyâm. mâsälân âqvamlârdân bir kî nâfâr ävvâl yollérdélân minîĝ évênâ qiziĝ évênâ bir danéşderârdélân ké mâsälân atâsénân nânâsénân ké äya nâzâriĝ nâmâdé mäyi oĝlém säyi qiziĝ éstiyâ äĝé bir vâxté mayêlâĝiz bî şarayétênân bî şêklâ béz gälây xaségarlıq éyây. bilâ bädân cävâbené bërârdé ké bälé sézdân bëhtâr hayêrdâ tapây. bî bârnâmâlâ qâblân baréé. bäd géyérdélân ävvällä sézlâre danâşârdélân bir çay içârdélân bir

rusäri çärqädi qädimi dérdélän o ärüsé çén értärdélän mähzé ké ağa béynné bir neşanädi yo mährämanä onnänäm äqdé oxiyärdélän siğäséné bäd äz o zäman ké yäk sal do sal çäkärdé äyaxli. bı bärnamälä qäblän barédé géyërdélän bilä väté ké dérdé ağa indé céhiziyé méhiziyéni al ké biz éstiyäy gälénémézé értäy oğlan géyiyä aliyä moväzzäfdé bulä yäm taham oğlanıñ boynénädé. o zäman bıçér dáyéldé oğlan géyärdé qızıñ atäsénä bir pulé bérärdélän bäd olä géyärdé xärid éyärdélän bir başlıq äm déyärdé sen gäray béräñ ya bu başlıqé kitärdélän. déyärdé sän miné gäray béräñ qızıñé yolä saläñ.

Sözlük

<i>ālan</i> "şimdi"	<i>hävalé</i> "ev"	<i>tāğir</i> "değişme"
<i>äläf</i> "ot, bitki"	<i>kārgär</i> "işçi"	<i>tāqribän</i> "yaklaşık"
<i>āngur</i> "üzüm"	<i>kélas</i> "sınıf"	<i>tikkä</i> "parça"
<i>āqd</i> "nikah"	<i>märuf</i> "ünlü"	<i>toxm morq</i> "yumurta"
<i>āqvam</i> "akraba"	<i>mäsir</i> "yol"	<i>väsayél</i> "araçlar"
<i>axärin</i> "sonuncu"	<i>moqé</i> "vakıt"	<i>xaségarlıq</i> "isteme"
<i>axund</i> "imam"	<i>movväzzäf</i> "görevli"	<i>xälämä</i> "kuzu sürüsü"
<i>bababozorgém</i> "dedem"	<i>nanva</i> "fırıncı"	<i>xärid</i> "alışveriş"
<i>bād</i> "sonra"	<i>na xébräy</i> "amator"	<i>xob</i> "peki"
<i>bärnamä</i> "plan"	<i>näfär</i> "kişi"	<i>xonoq</i> "soğuk"
<i>bärrä</i> "kuzu"	<i>nésbät bé</i> "göre"	<i>zäxm</i> "yara"
<i>béhtär</i> "daha iyi"	<i>nésfé şäb</i> "gece yarısı"	<i>yékä</i> "yalnız"
<i>bélafasélä</i> "hemen"	<i>nocävan</i> "ergen"	<i>zéméstan</i> "kış"
<i>bir séri</i> "birtakım"	<i>näzär</i> "görüş"	
<i>çalä</i> "çukur"	<i>pänca</i> "elli"	
<i>çéhél</i> "kırk"	<i>punsäd</i> "beş yüz"	
<i>dal</i> "arka"	<i>qäbl</i> "önce"	
<i>däbéstan</i> "ilk okul"	<i>qädim</i> "geçmiş"	
<i>däh</i> "on"	<i>ruz</i> "gün"	
<i>dovar</i> "koyun"	<i>sanı</i> "tane"	
<i>dovis</i> "iki yüz"	<i>säl</i> "yıl"	
<i>ézdévac</i> "evlilik"	<i>säd</i> "yüz"	
<i>fäläkä</i> "meydan"	<i>säf</i> "sıra"	
<i>güsfiänd ya miş</i> "koyun"	<i>sär</i> "baş"	
<i>guşi</i> "cep telefonu"	<i>sé</i> "üç"	
<i>hämçénin</i> "ayrıca"	<i>sén</i> "yaş"	
<i>hämsadäméz</i> "komşumuz"	<i>sob tā qurüb</i> "sabhtan akşama kadar"	
<i>häştad</i> "seksen"	<i>şunzä ta punzä ta</i> "on altı adet on beş adet"	
<i>hududän</i> "yaklaşık"		

Bölgenin geleneksel kıyafet tarzı

"

Çeviriyazı İşaretleri

/â/: uzun /a/ ünlüsü

/ä/: açık /e/ ünlüsü

/ã/: uzun /ä/ ünlüsü

/é/: kapalı /e/ ünlüsü

/î/: uzun /i/ ünlüsü

/x/: hırıltılı arka damak /h/ ünsüzü

/q/: art damak /k/ ünsüzü

/ō/: uzun /o/ ünlüsü

/w/: çift dudak /v/ ünsüzü

KAYNAKÇA

- Akkuş, M. (2021). "Halaç Türkçesi Ağızlarının Algoritmik Uzaklığı: Levenshtein Uzaklık Algoritması Tabanlı bir Çözümleme", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, s. 6/1, s. 247-267.
- Atıcı, A. (2013). "Sungur Türkçesi Atasözü Örnekleri", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 13(2), s. 143-166.
- Atıcı, A. (2018). "Kirmanşah-Hemedan Hattı ve /r/, /y/, /d/ Değişkeleri üzerine", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, s. 11/2, s.143-158.
- Bosnali, S. (2007). "İran Azerbaycan Türkçesi, Toplumdilbilimsel Bir İnceleme", *Dil Araştırmaları*, 2(2), s. 153-155.
- Çelik, M. (1998). "İran'daki Kaşkay Türkleri", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (5), s. 204-213.
- Dieji, Abdolrahman ve Dieji, Abdolrahman. (2010). "İran Türkmenlerinin Dil ve Edebiyatına Genel bir Bakış", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 29, s. 35-42.
- Doerfer, Gerhard. (1993) Chorasantürkisch: *Wörterlisten, Kurzgrammatiken, Indices*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Durukoğlu, G. (2020). "Kaşkay Türkleri, Türkçesi ve Mirza Mezun". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*. 8(22), s. 273-281.
- Tulu, Sultan. (2009) Horasan Türklerinden Folklor Derlemeleri (Bocnurd Ağzı). Konya: Kömen Yayınları.
- Tulu, S. (2010). "Horasan Türkçesi ile İlgili Folklor Çalışmaları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0(1).

